

EKONOMISK BROTTSLIGHET I SVERIGE: SKATTEBROTTSLIGHETEN I FOKUS

AV MADELEINE LÖFMARCK

1. Inledning

I svensk lagstiftning, doktrin och allmän debatt används sedan slutet av 1970-talet ytterst flitigt begreppet *ekonomisk brottslighet*. Kampen mot vad som betecknas som ekonomisk brottslighet är, vid sidan av ansträngningarna att komma åt den s.k. organiserade brottsligheten (narkotikahandel, koppleri- och häleriverksamhet etc.), det som för närvarande har den högsta prioriteten i lagstiftning och lagföring på straffrättens område i Sverige.

Begreppet ekonomisk brottslighet används alltså i olika sammanhang för att beteckna företeelser om vilkas bekämpande det råder stor enighet. Dessvärre råder inte samma enighet om vad som avses med begreppet. Definitionsfrågorna har diskuterats intensivt men hittills utan några egentliga resultat. Vidden av oenigheten kan belysas med det förhållandet, att man inte ens är överens om huruvida *olaglighet* skall utgöra ett kriterium. För närvarande kan läget beskrivas så, att man övergivit de fruktlösa försöken att finna en definition och accepterat att man egentligen bara känner ett slags kärna av begreppet, brottstyper som av alla förs under detta, medan räckvidden i övrigt är oklar. De brottsbekämpande myndigheterna, i första hand polis- och åklagarmyndigheter, använder sig av en beskrivning av ekonomisk brottslighet i vilken ekonomisk vinning är det centrala. Härutöver skall brottsligheten ha kontinuerlig karaktär, bedrivs på systematiskt sätt och förövas inom ramen för näringsverksamhet som i sig inte är kriminaliserad men som i det enskilda fallet utgör själva grunden för de kriminella handlingarna.¹⁾ Den »List of economic offences« som fogats till Europarådets rekommendation i ämnet torde för den svenska interna debattens del vara något för vid: den omfattar bl. a. arbetsmiljöbrott, som visserligen ibland betecknas som ekonomisk brottslighet men som knappast uppfyller kravet på ekonomisk vinning som motiv.²⁾

Oenighet och oklarhet råder också om omfattningen av den ekonomiska brottsligheten och de kostnader som denna förorsakar. Detta har flera orsaker: definitionsproblemen, den speciellt stora andelen dold brottslighet³⁾ och de särskilda svårigheterna att beräkna kostnaderna av brott som riktar sig mot staten som skatte- och avgiftsmyndighet.⁴⁾ Man kan knappast hävda att samhällets kostnad utgörs av hela den skatte- eller avgiftssumma som

borde ha influerat om gällande bestämmelser följts. Ofta torde möjligheten att komma undan skatt utgöra själva incitamentet till att företa den handling som, om den företas, medför skattskyldighet. Att kostnaderna är betydande är emellertid klart, liksom att de i kronor räknat vida överstiger kostnaderna för den traditionella brottsligheten.

Som uttrycket ekonomisk *brottslighet* anger har man i Sverige riktat uppmärksamheten i första hand på faktiska företeelser, handlingstyper av icke önskvärt slag, på det ekonomiska området. Lagreglerna har inte varit vägledande vid denna begreppsbildning – ett förhållande som naturligtvis är en viktig förklaring till definitionsproblemen. Med utgångspunkt från de skilda tillvägagångssätt som kan påvisas i verkligheten kommer dock strafflagstiftningen efterhand i blickpunkten. Den naturliga och uppenbarligen nödvändiga ordningen borde därvid vara att man först inventerar befintlig lagstiftning för att klargöra i vilken utsträckning denna erbjuder sanktioner för handlingstyperna i fråga. Om det visar sig att förfarandet icke täcks av befintlig strafflagstiftning blir nästa fråga om kriminalisering – eller någon annan åtgärd – bör tillgripas. På detta sätt har reformarbetet just på detta område emellertid inte alltid tillgått. Krav på lagstiftning och andra reformer har höjts utan att något sagts om behovet härav med hänsyn till befintlig lagstiftning. Att så skett är i och för sig naturligt med tanke på den stora politiska betydelse som kampen mot ekonomisk brottslighet har i Sverige; det är lockande för regeringen att snabbt möta de i massmedia med stor genomslagskraft framförda kraven på insatser mot denna brottslighet, och det är politiskt vanskligt att bemöta reformförslag med påpekandet att reformer inte kan genomföras innan en tidskrävande analys av befintlig lagstiftning har gjorts.

Det är nämligen ofta så att frågan i vad mån befintlig lagstiftning träffar ett påvisat, icke önskvärt förfarande är svår att besvara. Den lagstiftning som kommer i fråga kan vara den allmänna strafflagens bestämmelser om förmögenhetsbrott som är utformade enligt den syntetiska lagskrivningsmetoden och därmed oklara i sina konturer; huruvida nya typer av förfaranden, vilka den historiske lagstiftaren till följd av teknikens och affärlivets dåvarande utvecklingsnivå helt enkelt inte kunde beakta, kan anses täckta av dessa bestämmelser är en vanskligt fråga. Att avvakta prejudikat är en tidsödande väg; oklarheten i rättsläget och målens ofta mycket komplicerade och omfattande art gör att dessa mycket långsamt passerar genom rättsapparaten. Vidare ifrågakommer straffbestämmelser i speciallagstiftning, såsom skatte-, uppbörds- och valutalagar, vilka erbjuder tolkningsproblem av annat slag. Ofta saknas där motiv av tillräckligt principiell natur för att ge svar på frågan huruvida tillvägagångssätt som inte beaktats vid

utformningen av lagen skall kunna beivras med stöd därav. Till oklarheten bidrar också det förhållandet att reglerna i straffrättens allmänna del, om det subjektiva kravet, medverkansansvar m. m., inte oinskränkt är tillämpliga utanför brottsbalkens område.

På de områden där reformkraven lett till lagstiftning har man naturligtvis tvingats göra en analys av nu nämnt slag. Denna har då visat på vad som uppfattats som brister i den befintliga lagstiftningen, antingen så att dennas formella räckvidd varit alltför snäv eller så att dess tillämpning p. g. a. bevisvärigheter i praktiken varit alltför begränsad.

Något övergripande perspektiv kan knappast påvisas i den hittills förda kampen mot den ekonomiska brottsligheten i Sverige. De olika problemområdena har angripits var för sig, och någon diskussion om målsättningen med och konsekvenserna av olika angreppsmetoder har knappast förekommit. Detta är i viss mån ägnat att förvåna, eftersom kampen mot den ekonomiska brottsligheten på ett kanske unikt sätt har samordnats i vårt land. Det är BRÅ – Brottsförebyggande rådet – som sedan år 1977 lett arbetet, och det är från de olika arbetsgrupper som tillsatts inom ramen för BRÅ:s arbete som flertalet av lagstiftningsinitiativen har kommit. Visserligen har under arbetets gång ett flertal seminarier, konferenser etc. hållits i BRÅ:s regi, vid vilka personer som arbetar med lagstiftning och lagföring och forskare inom straffrätt och kriminologi kunnat utbyta åsikter och erfarenheter. Men några mera påtagliga spår har detta inte satt i det straffrättsliga reformarbetet. Istället för en redovisning av principer om kontrollnivå, lagteknisk metod och straffvärde finner man alltför ofta onyanserade effektivitetsresonemang. En sådan uppläggning inbjuder naturligtvis till politiska diskussioner och det är förvånande att motsättningarna mellan de politiska blocken inte varit större i de här frågorna.

Ser man till alla de reformer som hittills genomförts eller som för närvarande planeras kan man dock påvisa ett antal olika angreppsmetoder, bland vilka kriminalisering och skärpning av befintlig kriminalisering utgör en. Angreppsmetoderna syftar till att bekämpa den ekonomiska brottsligheten på skilda sätt. Många åtgärder kan med lika stor rätt hänföras till flera av dessa; trots att metoderna alltså i praktiken ofta samordnats kan de användas för att strukturera det hittillsvarande reformarbetet. I det följande skall detta – utan anspråk på fullständighet – redovisas efter de skilda angreppsmetoderna eller syftena. Redogörelsen ger anledning till vissa reflektioner. Det är min – måhända fåfänga – förhoppning att dessa skall uppfattas inte som politiska ståndpunktstaganden utan som försök att behandla även detta lagstiftningsområde utifrån traditionella straffrättsdogmatiska utgångspunkter.

2. Reformarbetet

Kampen mot den ekonomiska brottsligheten inleddes på allvar i Sverige åren 1976 och 1977. I maj 1977 lade en arbetsgrupp inom rikspolisstyrelsen fram en rapport med förslag till åtgärder mot organiserad och ekonomisk brottslighet, den s.k. AMOB-utredningen. Däri efterlystes översyn på bl. a. tolv olika särskilt angivna områden, vilka dock angavs utgöra endast en bråkdel av de områden som skulle behöva genomgå. Rikspolisstyrelsen lade denna rapport till grund för en framställning till regeringen om åtgärder; bl. a. hemställdes om inrättandet i vissa större polisdistrikt av särskilda polisiära enheter för att bekämpa den ekonomiska och organiserade brottsligheten. Framställningen föranledde regeringen att i juli 1977 uppdraga åt BRÅ att närmare överväga formerna och riktlinjerna för en översyn. BRÅ redovisade i september 1977 sina överväganden. Man föreslog att arbetet skulle bedrivas inom ramen för BRÅ. Därvid skulle tre arbetsgrupper tillsättas samt en styrgrupp med övergripande funktioner. I styrgruppen skulle finnas företrädare för varje riksdagsparti. BRÅ erhöll uppdrag av regeringen i enlighet härmed i december 1977.

Vid sidan av BRÅ:s arbete har den ekonomiska brottsligheten uppmärksamats av riksåklagaren, som tillsatt en särskild arbetsgrupp mot kvalificerad ekonomisk brottslighet. Vidare har ett antal kommittéer sysslat med lagstiftningsfrågor som haft samband med denna brottslighet.

Det särskilda uppdraget till BRÅ har upphört den 1 juli 1982.⁵⁾ Styrgruppen avvecklas och de olika arbetsgrupperna upphör efter slutförfarandet av de vid budgetårsskiftet pågående undersökningarna. Det omedelbara svaret för inriktningen av lagstiftningsarbetet på området ligger nu på regeringen. En särskild samrådsgrupp med företrädare för de närmast berörda departementen har bildats för att samordna regeringkansliets insatser. Vad denna förändring kommer att innebära för det fortsatta arbetet med att bekämpa ekonomisk brottslighet är naturligtvis svårt att bedöma. Andra aspekter än de rent brottspreventerande, såsom närings- och arbetsmarknadspolitiska konsekvenser, kan möjligen beaktas i ökad utsträckning. Den nya uppbyggnaden av arbetet kan vidare kanske ge anledning att se reformkrav på skatte- och avgiftsområdet i ett större perspektiv, där kontrollmöjligheter och missbruksaspekter får betydelse för utformningen av själva »systemet«, såväl materiellt som administrativt.

De olika insatser som hittills gjorts kan som nämnts delas in efter de metoder som använts eller förordats för bekämpandet av den ekonomiska brottsligheten. Ibland har siktet varit inställt på att förebygga och förhindra uppkomsten av brott; man har eftersträvat system och regleringar som erbjöd så få möjligheter till missbruk som möjligt, och i den mån

missbruk kunnat befaras eller har konstaterats har olika kontrollsystem förordats. Andra reformer och förslag åter har syftat till att öka upptäcktsrisken, att befrämja uppdragandet av brott. Vidare har, som redan framhållits, kriminalisering och skärpning av redan befintlig strafflagstiftning använts som metod. Hit kan också föras sådana åtgärder i syfte att befrämja lagföringen som ändring av åtals- och preskriptionsregler och effektivisering av tvångsmedel. Till sist har en rad reformer genomförts och förslag framlagts som syftar till att minimera skadeverkningarna av denna typ av brottslighet.

2.1. Åtgärder i syfte att förebygga brott

Hit hör ett antal reformer och reformförslag på associations- och konkursrättens områden. Ny lagstiftning om handelsbolag har införts. Utrymmet för de enkla bolagen minskas genom att så snart en näringsverksamhet utövas i bolagsform den anses som handelsbolag. Kvalificerad revisor blir obligatorisk för alla nya aktiebolag från den 1 januari 1983 och för äldre aktiebolag från år 1987.⁶⁾ Nya redovisningsregler för ekonomiska föreningar m m har införts.⁷⁾ Reglerna har samordnats med bokföringslagen och stämmer i princip överens med vad som gäller för aktiebolag. Vidare finns bestämmelser om koncerner och skärpta regler om revision. En ny lag om finansbolag har införts med bestämmelser om bl a offentlig tillsyn över sådana bolag till skydd för långivare och kunder.⁸⁾ Verksamhet som omfattas av lagen får drivas endast av aktiebolag. I syfte att värna om finansbolagens soliditet stadgas att sådana bolag skall ha eget kapital till visst lägsta belopp i förhållande till bolagets upplåning. En ny fondkommissionslag syftar till att ge allmänheten ett förstärkt skydd i samband med fondkommissionsuppdrag och skapa bättre förutsättningar för att fondbörsverksamhet skall kunna drivas i ordnade former med allmänhetens förtroende.⁹⁾ Näringsförbud i samband med konkurs har införts.¹⁰⁾ Den som före konkurs drivit rörelse och därvid förfarit grovt otillbörligt mot sina borgenärer eller på annat sätt grovt åsidosatt sina åligganden kan åläggas näringsförbud. Även i vissa andra fall kan näringsförbud ifrågakomma. Förbudet kan maximalt gälla upp till fem år. Prövning sker av tingsrätt på talan av åklagare. Överträdelse av förbud är straffsanktionerat. En utredning har tillsatts för att pröva frågan om en utvidgning av näringsförbudet.¹¹⁾

Nya bestämmelser har införts om likvidation. S.k. fattiglikvidation – ett förenklat likvidationsförfarande – kan inte längre ske. Istället skall likvidatorerna om de finner att bolaget är på obestånd och inte kan betala likvidationskostnaderna ansöka om att bolaget skall förtsättas i konkurs.¹²⁾ Fattiglikvidationerna har, i likhet med de s.k. fattigkonkurserna (en förenklad

handläggningsform i de fall där boets tillgångar kunde antas inte förslå till konkurskostnaderna, under senare år tillämpad i c:a 70 % av alla konkurser), ansetts dölja brottslighet, framför allt gäldenärsbrott. Den senare formen av konkurs har försvunnit med de nya regler för handläggning av konkurser, som införts på grundval av förslag från konkurslagskommittén.¹³⁾ För alla konkurser föreskrivs numera att förvaltaren i sin berättelse skall ange om skäligen anledning finns till antagande att gäldenären har gjort sig skyldig till gäldenärsbrott eller annan brottslighet som har samband med verksamheten; föreligger sådan misstanke skall grunden härför anges. Genom slopandet av instituten fattigkonkurs och fattiglikvidation har två viktiga möjligheter att dölja brott – och därmed betydelsefulla incitament till ekonomisk brottslighet – eliminerats.

I syfte att förhindra uppkomsten av skatte- och avgiftsbrottslighet har ett antal åtgärder initierats. Möjligheten att erhålla långfristig kredit genom att utnyttja trögheten i uppbördssystemet har uppmärksamrats i en rapport från uppbördsenheten vid länsstyrelsen i Stockholm.¹⁴⁾ Ett led i strävan att förhindra detta är införandet av mer enhetliga och enklare regler för beräkningen av arbetsgivaravgifter och egenavgifter.¹⁵⁾ Den s.k. mervärdeskatteutredningen har föreslagit en begränsning av rätten till avdrag för fiktiv mervärdeskatt (moms).¹⁶⁾ Ett förslag har framlagts om höjning av avgiften för obetalda skatter från 4 till 8 procent.¹⁷⁾ En utredning har föreslagit en rad förbättringar i systemet för och organisationen av debitering och uppbörd av arbetsgivaravgifter.¹⁸⁾ En särskild utredningman har sett över möjligheten att använda den statliga upphandlingen som instrument mot ekonomisk brottslighet; eventuella hinder i lag mot användning av den s.k. Stockholmsmodellen (efter ett lokalt initiativ i Stockholms kommun) som innebär att den som har obetalda skatter eller avgifter diskvalificeras vid statlig upphandling, bör undanröjas.¹⁹⁾

På många olika områden har bestämmelserna skärpts för att förhindra missbruk. Införandet av tillståndsprövning vid förvärf av hyresfastighet kan ses om ett led i kampen mot den ekonomiska brottsligheten i fastighetsbranschen.²⁰⁾ Reglerna om s.k. energisparstöd har ändrats för att hindra skattefusk och användning av s.k. grå arbetskraft. Möjligheterna att tillskansa sig förmåner genom anskaffandet av s.k. bokslutslager har begränsats.²¹⁾ En utredning har tillsatts med uppgift att se över den offentliga tillsynen över handeln med värdepapper och den yrkesmässiga förvaltningen av värdepapper. Utredaren skall bl a undersöka om bankinspektionen skall få rätt att kräva upplysningar av den som yrkesmässigt handlar med eller förvaltar värdepapper. Vidare skall den s.k. insiderlagen – lag (1971:827) om registrering av aktieinnehav – ses över samt frågan om låne-

förbud enligt aktiebolagslagen skall gälla för fondkommissionsbolag m fl tas upp.²²⁾ På valutaområdet har en kommitté bl a i uppdrag att pröva frågan om förebyggande av överträdelse och kringgående av valutareglerna.²³⁾ Kommittén skall även bedöma i vad mån valutareglerna bör gälla för handeln med guld.

Till sist kan nämnas uppmärksammandet av advokaters och andra juridiska eller ekonomiska rådgivares ställning i samband med ekonomisk brottslighet. Riksdagen har beslutat om vissa inskränkningar i rätten för en advokat att fungera som offentlig försvarare för en person, vilken advokaten tidigare bistått med rådgivning etc.; härigenom avser man att motverka risken för att advokater som i sin yrkesutövning kommer i kontakt med ekonomisk brottslighet själva medvetet eller omedvetet underlättar sådan brottslighet.²⁴⁾ Den sista uppgiften för en av arbetsgrupperna inom BRÅ är frågan om särskilda åtgärder behövs för att motverka att juridiska och ekonomiska rådgivare som inte är advokater eller revisorer främjar ekonomisk brottslighet.

2.2. *Åtgärder i syfte att befrämja uppdragandet av brott*

Här bör först nämnas de resursförstärkningar som gjorts i polis- och åklagarorganisationerna. Särskilda ekonomiska (EKO-)rotlar har inrättats i ett antal större polisdistrikt. Upprepade satsningar har skett på utbildning och fortbildning. Möjligheterna att utnyttja utomstående expertis har ökat. Vid vissa EKO-rotlar har särskilda tjänster för kvalificerade ekonomer inrättats. En proposition har antagits om informationsutbyte mellan myndigheter som bekämpar organiserad och ekonomisk brottslighet.²⁵⁾

På en rad områden har reformer genomförts eller föreslagits i syfte att befrämja uppdragandet av brott. Kontrollåtgärder för att komma tillrätta med den s.k. grå arbetskraften har föreslagits, innebärande bl. a. skyldighet för uppdragsgivaren att i vissa fall göra avdrag på uppdragsgivningarna för det allmännas räkning.²⁶⁾ Förbättrad kontroll av räntor övervägs; bl. a. kan bankerna komma att åläggas skyldighet att lämna kontrolluppgift till skattemyndigheten på räntor. Ändringar i valutlagen har gjorts i syfte att öka möjligheterna till kontroll av resandes in- och utförelse av valuta, bl. a. genom stickprovskontroll vid gränsstationerna.²⁷⁾ Ändringar i tullagen har gjorts för att få en effektivare kontroll av mervärdebeskattningen m. m. Tullmyndigheterna skall lämna riksskatteverket och länsstyrelserna uppgifter som rör import och export av varor.²⁸⁾ En ny lag om handel med skrot och begagnade varor har införts.²⁹⁾ Vissa typer av varor skall vara föremål för tillsyn och registrering för att underlätta polisens spaning efter stulet gods. Bl. a. har den s.k. liggetiden (den tid inom vilken skrot inte får

bearbetas eller smältas ner) förlängts från en vecka till en månad. Genom en ändring i varusmuggningslagen har tulltjänstemän fått uttrycklig befojenhet att under samma förutsättningar som hittills gällt i fråga om kroppsvisitation företa s.k. yttlig kroppsbesiktning.³⁰⁾

De nya reglerna om handläggning av konkurs och om likvidation innebär ökade möjligheter att upptäcka ekonomisk brottslighet. En markant ökning av antalet anmälda gäldenärsbrott har skett efter denna lagändring. Från att ha hållit sig kring 400–500 per år steg antalet anmälda gäldenärsbrott år 1980 till 1.413 och år 1981 till 2.007. Dessvärre har en stor del av dessa mål stannat på utredningsstadiet; trots de ovan nämnda resursförstärkningarna har polis och åklagare påtakliga svårigheter att klara av de ofta mycket omfattande och besvärliga brottsutredningarna.

2.3. *Ändringar i syfte att främja lagföringen för brott*

Beträffande gäldenärsbrotten har två reformer genomförts. Den första innebar en skärpning såvitt den rörde brottet oredlighet mot borgenärer; i vissa andra avseenden begränsades det straffbara området genom verklig avkriminalisering (mannamån mot borgenärer omfattar numera i princip inte betalning av förfallna skulder) respektive genom avkriminalisering på straffprocessuell väg (viss typ av vårdslöshet mot borgenärer kräver numera för åtal att sådant är påkallat ur allmän synpunkt). Senare har straffbudet om bokföringsbrott ändrats i skärpande riktning: för åtal och dom krävs inte längre inträffad konkurs eller liknande, och straffansvaret omfattar även att bokföringen har förkommit till följd av oaktksamhet. En särskild straffskala för grovt brott har införts, liksom även för det näraliggande brottet försvårande av skattekontroll.³¹⁾

Skärpta bestämmelser om häleri har införts.³²⁾ Kravet på styrkt förbrott upprätthålls inte längre i vissa fall. Samband med häleribrottet har reglerna om godtrosvärk av egendom; en utredning har tillsatts med uppgift att se över dessa regler i avseende på stöldgods.³³⁾ Vidare har införts skärpta straffbestämmelser för olaga yrkesmässig trafik, s.k. svartåkning³⁴⁾, samt skärpt lagstiftning mot dobberibrott.³⁵⁾ Straffansvaret har utsträckts till att gälla även den som efter uthyrning av lokal får reda på att lokalen används vid olagligt spel. Gör han inte vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, kan han dömas för medverkan till brottet. Ändringen i brottsbalken kompletteras av ändringar i jordabalken och bostadsrättslagen, som gör det möjligt att förverka hyresrätt om lägenheten använts till brottslig verksamhet. Ändrad lagstiftning om lotterier och spel har aviserats.³⁶⁾ Miljöskyddslagstiftningen har skärpts.³⁷⁾ Kontrollmöjligheterna har förbättrats och särskilda avgifter införts som kan drabba bolag och

andra företag vid överträdelse av lagen. I brottsbalken har införts straffbestämmelser om miljöbrott och vållande till miljöstörning.³⁸⁾ Straff för miljöbrott kan ådömas den som förorenar miljön eller förvarar ämnen på ett sätt som medför eller kan medföra antingen hälsorisker för människor eller skador på djur eller växter som inte är av ringa betydelse eller också annan betydande olägenhet i miljön. Straffet är böter eller fängelse i högst två år, i grova fall upp till sex år. Straffansvaret gäller även den som orsakar betydande olägenhet i miljön genom buller, skakning eller strålning. Även den som begått en sådan gärning av grov oaktsamhet kan dömas till ansvar. Från straffbarhet undantas fall där myndighet tillåtit förfarandet, detta är allmänt vedertaget eller kan anses försvarligt med hänsyn till omständigheterna.

Frågor om beivrandet av valutabrott övervägs för närvarande av valutakommittén.³⁹⁾ Straffansvaret för förrådande av företagshemligheter kan komma att förändras genom kriminalisering av konkurrenters obehöriga utnyttjande av andra företags tillverkningshemligheter; dessa frågor övervägs av en särskild utredning.⁴⁰⁾

På skatteområdet har lagts fram flera förslag med nu nämnt syfte. Några rör preskriptionen av skattefordringar, som skall vara fem år för alla skatter, tullar och avgifter och kunna förlängas ytterligare då gäldenären saboterat indrivningen genom att göra sig av med egendom eller då han stadigvarande vistas utomlands eller inte kan anträffas.⁴¹⁾ Redan under rättelse om brottsmisstanke föreslås utgöra preskriptionshinder vid skattebrott. Vidare bör domstol under vissa förutsättningar kunna förlänga preskriptionstiden.⁴²⁾

Åtalsrutiner och åtalsregler ses över i olika sammanhang. I en promemoria har lagts fram förslag till rutiner för åtalsanmälan i fråga om brott mot 80–81 §§ uppbördslagen (1953:272) och 7–9 §§ skattebrottslagen (1971:69) (arbetsgivares straffansvar för underlåtenhet att innehålla, inbetala respektive redovisa innehållen källskatt).⁴³⁾ Nya regler om åtalsprövning vid vållande till kroppsskada har införts.⁴⁴⁾ Kravet på angivelse från målsäganden gäller inte då skadan eller sjukdomen vållats målsäganden i verksamhet som arbetstagare och åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

Det ovan nämnda straffansvaret för en arbetsgivare som underlåter att innehålla, inbetala eller redovisa innehållet källskattebelopp har inte någon motsvarighet vid andra skatte- och avgiftslag. I den likaledes omnämnda rapporten om utnyttjande av trögheten i uppbördssystemet⁴⁵⁾ föreslås en utvidgning av straffansvaret för såväl betalnings- som redovisningsbrott att omfatta även arbetsgivaravgift och mervärdesskatt. Vidare föreslås att straffansvaret för underlåten inbetalning av källskatt skall omfatta även fall där oaktsamheten inte är grov och att påföljden skärps.

Förslag till snabbare handläggning a skattebrottmål har framlagts av en arbetsgrupp inom BRÅ.⁴⁶⁾ Enligt detta skall utredning, processföring och rättegång i skattemål och det brottmål som hänger samman med skattemålet samordnas. Skattefrågan och ansvarsfrågan skall avgöras samtidigt och av samma domstol. För närvarande avvaktas i regel utgången i skattemålet innan brottmålet behandlas i tingsrätten.

På det internationellt straffrättsliga planet kan nämnas tillträddandet av europeiska överenskommelser om fiskala brott (brott mot lagstiftning om skatter och andra offentliga avgifter samt tullar och valutatransaktioner).⁴⁷⁾ Sverige har tillträtt de inom Europarådet utarbetade tilläggsprotokollen till den europeiska konventionen om inbördes rättshjälp i brottmål och den europeiska utlämningskonventionen. Enligt utlämningsprotokollet skall de avtalslutande staterna lämna varandra biträde med utlämning av personer som har begått sådana brott, medan rättshjälpsprotokollet förpliktar dem att lämna varandra hjälp med att skaffa fram bevisning o d för rättegång i mål om fiskalt brott.

2.4. *Åtgärder i syfte att minimera skadeverkningarna av brott*

För att skydda staten från förluster till följd av obetalda skatter och allmänna avgifter – antingen brott förekommer i sammanhanget eller inte – har införts en lag om betalningssäkring för skatter, tullar och avgifter och en lag om säkerhet för skattefordringar m. m.⁴⁸⁾ Betalningssäkringslagen medger processuella säkerhetsåtgärder för det allmännas fordringar på i stort sett samtliga skatter, tullar och avgifter. Betalningssäkring syftar till att tillfälligt trygga det allmännas fordringsanspråk då påtaglig risk föreligger att gäldenären inte kommer att betala fordringen. Ett beslut om betalningssäkring innebär att gäldenären inte får överlåta den egendom som tagits i anspråk genom betalningssäkring eller eljest förfoga över den till skada för det allmänna.

Som ett skydd för staten som skatteborgenär mot brottsliga och andra förfaranden spelar det s.k. skatteprivilegiet – förmånsrätt i konkurs för flertalet skatter och allmänna avgifter, inbegripet oredovisad källskatt och mervärdeskatt – en stor roll. Skatteprivilegiet anses emellertid kunna ha den icke önskvärda effekten att insolventa företag tillåts fortsätta sin verksamhet alltför länge; skattemyndigheterna kan lugnt avvakta i förvissning om att kunna rädde skattekraven, medan ingenting blir kvar till de oprioriterade borgenärerna. I en motion till riksdagen har föreslagits att skatteprivilegiet avskaffas. Riksdagen har i anledning härav uppdragit åt regeringen att ompröva förmånsrätten för skatter.⁴⁹⁾

Skatteprivilegiet har samband med den s.k. lönegarantin: staten garanterar lönefordringar i konkurs upp till tolv basbelopp.⁵⁰⁾ Förekomsten av lönegarantin har också ansetts ge vissa negativa verkningar vid insolvens: driften fortsätts alltför länge, och den »interna« kontrollfunktionen som de anställda med sina krav på arbetsersättning fyllde har satts ur spel. Statens årliga kostnader för lönegarantin har uppgått till 350–400 milj. kr. Beräkningar tyder på att kostnaden för år 1982 kommer att uppgå till 1 miljard kr. En utredning skall nu se över systemet med lönegaranti.⁵¹⁾

En viktig avhållande faktor vad gäller rättshandlingar till men för borge-närer är återvinningsinstitutet. Reglerna om återvinning reformerades år 1975 i utvidgande riktning. En av BRÅ:s arbetsgrupper avslutar f. n. sin verksamhet med en undersökning av behovet av ytterligare förändringar av återvinningsbestämmelserna.

Statens anspråk på skatt säkras vidare genom vissa regler för rationalisering av uppbördsförfarandet.⁵²⁾ En enhetlig ordning för inbetalning av skatt enligt uppbördslagen har införts. En arbetsgivare som underlåter att lämna uppbördsdeklaration i rätt tid skall erlägga förseningsavgift. Arbetsgivare som underlåter att verkställa skatteavdrag är enligt 75 § uppbörds-lagen solidariskt ansvarig med arbetstagaren för skattebeloppet. För att betalningsskyldighet skall kunna åläggas arbetsgivaren förutsattes tidigare att arbetstagaren var känd. Numera kan detta ske också när lön har betalats till arbetstagare som inte kan identifieras.

Bestämmelsen om arbetsgivares betalningsansvar vid underlåtenhet att verkställa skatteavdrag utgör ett exempel på s.k. ansvarsgenombrott (i vid mening; vanligen avses härmed endast undantag från principen om deläga-res och medlemmars ansvarsfrihet för aktiebolags och ekonomiska förening-ars förpliktelser). Sådant föreligger vidare beträffande verkställt skatte-avdrag för arbetstagare hos juridisk person: för innehållet men icke inbetalat belopp ansvarar den som företräder den juridiska personen solidariskt med denne.⁵³⁾ Detsamma gäller numera beträffande icke inbetalad mervärdeskatt, arbetsgivaravgift och vissa konsumtionsskatter.⁵⁴⁾

En kommitté ser för närvarande över reglerna om solidariskt betalnings-ansvar på skatte- och avgiftsområdet; ett betänkande är aviserat till slutet av år 1982. De situationer för vilka man överväger att införa sådan betal-ningskyldighet är bl. a. när någon begått skattebrott eller brutit mot näringsförbud och vissa närstående – situationer samt vid vissa fall av egen-domsöverlåtelse.⁵⁵⁾

En skärpt form av ansvarsgenombrott representerar bestämmelser om straffansvar för underlåtenhet vid skatte- och avgiftsuppbörd för arbets-givaren eller, om en juridisk person är arbetsgivare, ställföreträdaren för

denne. Förekomsten av sådant ansvar och förslaget att utvidga detta ytterligare har redovisats i föregående avsnitt.

Frågan om straffansvar för juridiska personer, som inte finns i svensk rätt, är sedan länge föremål för utredning. I en promemoria konstaterades att sådant ansvar under vissa förutsättningar skulle kunna införas i form av s.k. företagsböter. Promemorian kompletterades med ett inom justitiedepartementet framtaget förslag till lagreglering. Därefter genomfördes en remissomgång. En överarbetning av förslaget om företagsböter redovisades i en departementspromemoria som lagts till grund för en proposition. I denna avvisades tanken på straffansvar för juridiska personer. Man föreslog en ny bestämmelse i BrB:s regler om förverkande av innebörd. Förverkande skall kunna ske av värdet av sådan otillbörlig förtjänst eller besparing hos näringsidkare som uppkommit i anledning av brottet begånget i utövningen av näringsverksamhet. Dessutom lades i propositionen fram förslag till de principer som bör vara vägledande när man på skilda områden inom specialstraffrätten inför avgifter som sanktion på regelöverträdelser av olika slag särskilt med sikte på juridiska personers verksamhet. Riksdagen godtog förslaget men biföll samtidigt en motion om förnyad utredning av frågan om företagsböter.⁵⁶⁾

Till åtgärder i syfte att minimera skadeverkningarna för staten av skatteundandragande hör den synnerligen omdebatterade *lagen mot skatteflykt* – den s.k. generalklausulen⁵⁷⁾. Lagen riktar sig mot förfaranden som innebär att ett visst ekonomiskt resultat uppnås inte genom det förfarande som ligger närmast till hands utan genom ett annat som från kommersiella och liknande synpunkter är en omväg; därigenom undviks de beskattningsregler som annars skulle tillämpas. Tillämpningsområdet är begränsat till inkomst- och förmögenhetsskatt. Lagen är tidsbegränsad till fem år och skall därefter utvärderas ur rättsäkerhetssynpunkt.

Lagen om skatteflykt omfattar annat skatteundandragande än sådant som kan medföra straffansvar. På samma sätt utgör fordringar till följd av eller i samband med brott endast en del av tillämpningsområdet för den nya utsökningslagstiftning som har införts med utsökningsbalken.⁵⁸⁾ En total översyn av utsökningslagstiftningen påbörjades år 1960. Därefter har vissa delar reformerats, bl. a. i fråga om införsel, utmätning av lön, beneficium och andra undantag från utmätning samt exekutiv försäljning av fast egendom m. m. Exekutiva uppgifter har nu lagts på kronofogdemyndigheterna. I riksdagen uttalades att en nödvändig förutsättning för att indrivningen skall bli effektiv är att kronofogdemyndigheterna får bättre tillgång till register som förs hos andra myndigheter. Vid prioritering inom exekutionsväsendet mellan exempelvis olika mål angavs hänsyn böra tas till dels

fordingens storlek och dels »att ett ytterligare dröjsmål med indrivningen i det enskilda fallet skulle kunna bidra till uppkomsten av eller på annat sätt främja ekonomisk brottslighet«.

3. Överväganden i anledning av reformarbetet

Genomgången av genomförda och planerade lagstiftningsåtgärder mot den ekonomiska brottsligheten ger anledning till några reflektioner.

Intensiteten i reformarbetet har säkert samband med den *ekonomiska kris* i vilken Sverige befunnit sig under de aktuella åren. Motiveringen att begå ekonomiska brott ökar när det är dåliga tider och behovet av att kunna förhindra och beivra sådan brottslighet kommer i förgrunden. Debatten om ekonomisk brottslighet i Sverige bär en prägel av *socialt rättvisepatos* som torde sakna motsvarighet i andra länder. Välfärdssamhället kan inte acceptera ekonomiska förfaranden som motverkar fördelningspolitiken och gör dess främsta medel, skattelagstiftningen, verkningslöst.

Genomgången visar med all tydlighet att kampen mot ekonomisk brottslighet i Sverige i hög grad är inriktad på *skattebrottslighet i vid mening*. Brott med udden riktad mot företag, banker eller enskilda (kartellbrott, konsumentbrott etc.) spelar i de här sammanhangen mycket liten roll.⁵⁹) Inte heller korruptionsbrottslighet, som torde dominera den ekonomiska brottsligheten i socialistländer och i tredje världen, har hos oss någon reell betydelse. Skattebrottsligheten står på ett alldeles särskilt sätt i fokus, såväl i lagstiftningen som i den allmänna debatten.

I kampen mot skattebrottsligheten har effektivitetstänkandet drivits mycket långt. De olika reformåtgärderna ger sammantagna bilden av ett *starkt reglerat* samhälle. En hög reglerings- och kontrollnivå kan visserligen sägas vara nödvändig och befogad när kriminalitetsnivån är hög. Men om, som på detta område, den höga kriminalitetsnivån åtminstone delvis utgör en följd av den höga regleringsnivån, kan en sådan slutsats ifrågasättas. Till följd av skattesystemets uppbyggnad kan företag och enskilda mycket snabbt komma i ekonomisk kris, där risken att ådra sig administrativa påföljder eller att begå kriminaliserade handlingar är påtaglig.

Reformarbetet har i stor utsträckning inriktats på att »tappa till« luckor i regleringen så snart sådana har uppmärksammats. Med den ambitionen kommer lagstiftaren alltid att befinna sig steget efter dem som inriktar sig på att finna luckor. De som fångas in är de som inte klarar att kringgå bestämmelserna och de som helt enkelt inte behärskar systemet. De »smarta« kommer man inte åt.

Vad man saknar är en kraftig satsning på att förenkla, att göra systemet lättförståeligt, lätt att administrera och lätt att kontrollera. En sådan strävan

är motiverad inte bara av behovet att komma till rätta med den ekonomiska brottsligheten utan av starka *rättssäkerhetsskäl*. I budgetpropositionen 1982 framhåller justitieministern att rättssäkerheten och den personliga integriteten måste beaktas i det fortsatta arbetet mot den ekonomiska brottsligheten. Han pekar på risken för kontrollskador, vilka kan komma att visa sig lika kännbara som den brottslighet som kontrollen syftar till att förebygga.⁶⁰⁾

Naturligtvis erbjuder det oerhörda svårigheter att genomföra grundläggande förändringar t. ex. av systemet för uttag och uppbörd av skatt; därom bär den svenska debatten många vittnesbörd. Förenkling, förståelighet och »immunitet« mot missbruk borde dock eftersträvas i dagens lagstiftningsarbete. I många av de reformförslag som framlagts just inom ramen för arbetet mot den ekonomiska brottsligheten saknas en sådan inriktning.

En genomgående tendens i reformarbetet har varit att skapa kännbara och effektiva *påföljder* för ekonomisk brottslighet. Det har hävdats att den traditionelle brottslingens – den vanlige tjuvens – straff är oproportionerligt högt i jämförelse med den påföljd som utmäts vid ekonomisk brottslighet. Skattebrottslagen markerade en kraftig skärpning av synen på ekonomiska brott mot staten. Straffsatserna för skattebedrägeri har däri satts lika högt som vid ordinarie bedrägeri (upp till sex års fängelse).

Undersökningar av påföljdspraxis ger stöd för uppfattningen att ekonomiska brottslingar, möjligen med undantag för dem som dömts för skattebedrägeri, hittills sluppit lindrigt undan. Vid gäldenärsbrott, en central del av den ekonomiska brottsligheten, förekommer frihetsberövande påföljd mycket sällan. Påföljden villkorlig dom dominerar helt; under vissa år har den påföljden, ensam eller i kombination med böter, använts i närmare 100 % av domarna för sådana brott.

Den helt avgörande orsaken till denna påföljdspraxis är den långa tid som hinner förflyta mellan gärningen och domen. Ett frihetsberövande – som lagen medger – ter sig inte motiverat vid en tid då förövaren sedan länge lever i ordnade förhållanden. Ofta finns inte någon annan brottslighet med i bilden vare sig före eller efter det aktuella brottet. Prognosen är god. För att få domstolarna att undvika frivårdspåföljd i en sådan situation torde det krävas uttrycklig föreskrift i lag om att sådan påföljd inte får ådömas för viss typ av brott. Sådana avvägningar faller inom ramen för den s.k. fängelsestraffkommitténs uppdrag.⁶¹⁾ I samband med de åtgärder som syftar till att underlätta utredning av och lagföring för ekonomisk brottslighet har betonats vikten av att man på olika sätt nedbringat tiden mellan brottet och domen.

Vid gäldenärsbrott, där gärningsmannen åtminstone vid tidpunkten för gärningen ofta är insolvent, är böter och andra ekonomiska sanktioner inte adekvata påföljder. Vid annan ekonomisk brottslighet, där vinningsmotivet dominerar, ligger däremot ekonomiska sanktioner nära till hands. Man har också, som genomgången visar, i stor utsträckning utnyttjat möjligheten att med ekonomiska medel dra in vinsten av sådan brottslighet till det allmänna. Administrativa avgifter har flitigt använts, och förverkandereglererna har utnyttjats. Däremot har användningen av bötesstraffet knappast förordats, vilket beror på att den påföljdstypen ansetts alltför mild. Den ekonomiska brottsligheten avbröt på flera sätt bötesstraffets frammarsch i svensk strafflagstiftning. Det långt komna arbetet på att avskaffa förvandlingsstraffet och renodla bötesstraffets ekonomiska karaktär har t. ex. avstannat genom att den ekonomiska brottsligheten kommit i fokus.⁶²)

För att till sist återknyta till strafflagstiftningen som medel mot den ekonomiska brottsligheten finns det, som ovan framhållits, en tendens till »överreglering«. Detta beror dels på att man inte tillräckligt utnyttjar de möjligheter som befintlig lagstiftning erbjuder utan väljer nykriminalisering, dels på att det sanktionerade regelsystemet ständigt växer i omfattning och komplicitet. Härigenom får man en svåröverskådlig och mindre väl genomtänkt strafflagstiftning. Som medel i kampen mot dagens och morgondagens ekonomiska brottslighet torde en sådan lagstiftning komma att visa sig vara ett mycket ofullkomligt vapen. Den ekonomiska brottsligheten uppvisar en tilltagande *internationalisering*. Genom kravet på dubbel straffbarhet – att gärningen är straffbar såväl i domlandet som i det land där den begicks – underkastar sig länderna andra länders alltmer komplicerade och svårtillgängliga strafflagstiftning. För ett land som Sverige, som enligt sin utlämningsrätt inte utlämnar de egna medborgarna, är detta krav redan idag stundom ett oöverstigligt hinder mot lagföring för ekonomisk brottslighet.

Madeleine Löfmarck

Adresse:

Docent, jur. dr. Madeleine Löfmarck

Juridiska institutionen

Stockholms Universitet, S-106 91 Stockholm.

NOTER

- 1) Justitiekottets betänkande 1980/81:21 om den ekonomiska brottsligheten (JuU 1980/81:21) s. 6.
- 2) Council of Europe, Committee of Ministers. Recommendation No. R (81) 12 of the Committee of Ministers to Member States on Economic Crime. Adopted by the Committee of Ministers on 25 June 1981.
- 3) Bland de mätningar man sökt göra kan nämnas en rörande gäldenärsbrott (Kedner, SIND 3:1974), utvisande dold brottslighet i cirka 40 % af alla kon-kurser.
- 4) I den nedan nämnda s.k. AMOB-utredningen uppskattades de från beskattning undanhållna intäkterna till mellan 5 och 20 miljarder kr per år.
- 5) Prop. 1981/82:100, bil. 5. Justitiedepartementet, s. 105.
- 6) Prop. 1979/80:143, SFS 1980:1102. Beträffande revisor i aktiebolag BRÅ PM 1978:2 Revisors verksamhet, BRÅ PM 1979:5 Aktiebolagslagen — förstärkt skydd för det bundna kapitalet, m. m., SFS 1980:1104, prop. 1981/82:171, LU 1981/82:38 och 42, rskr 389 samt SFS 1982:739.
- 7) Prop. 1979/80:144, SFS 1980:1105.
- 8) Prop. 1978/79:170, SFS 1980:2.
- 9) Prop. 1978/79:9 SFS 1979:748.
- 10) Prop. 1979/80:83, SFS 1980:264.
- 11) Dir. 1981:63.
- 12) BRÅ PM 1980:1 Likvidationsförfarandet enligt aktiebolagslagen, prop. 1980/81:146, LU 1980/81:28, SFS 1981:458.
- 13) SOU 1977:29 Konkursförvaltning, prop. 1978/79:105 Konkursförvaltning m. m., SFS 1979:340.
- 14) Det likvida fusket, orsaker — konsekvenser — åtgärder, bearbetad och kompletterad i en BRÅ PM (1981:4) med samma namn.
- 15) Prop. 1980/81:178, SFS 1981:691.
- 16) Fi 1971:05, dir. 1981:35, Ds B 1982:2 Översyn av mervärdeskatten. Del VI. Rätten till avdrag för fiktiv mervärdeskatt.
- 17) Ds B 1981:12 Restavgifter på skatt m. m.
- 18) Dir. 1981:29. Ds S 1982:3 Översyn av debiterings- och uppbördssystemet för arbetsgivaravgifter.
- 19) Dir. 1981:35, Ds B 1982:1 Skattekontroll av leverantörer till stat och kommun.
- 20) Prop. 1978/79:164, SFS 1979:307.
- 21) Prop. 1978/79:210, SFS 1979:612.
- 22) E 1979:02, dir. 1979:76.
- 23) E 1977:03, dir. 1977:85.
- 24) BRÅ PM 1979:8 Advokatverksamhet, prop. 1981/82:57 om försvararjäv m. m., JuU 1981/82:34.
- 25) Prop. 1980/81:78.
- 26) Ds B 1980:10 Den grå arbetskraften och skattekontrollen.
- 27) Prop. 1976/77:131, SFS 1977:354 och prop. 1977/78:169, SFS 1978:257.
- 28) Prop. 1979/80:108, SFS 1980:450.
- 29) Prop. 1980/81:3, SFS 1981:2.
- 30) Prop. 1981/82:2, SFS 1981:1079.
- 31) Prop. 1975/76:82, SFS 1976:56, prop. 1981/82:85, SFS 1982:150.
- 32) BRÅ PM 1978:1 Sakhäleri m. m., prop. 1979/80:66, SFS 1980:107.
- 33) Ju 1980:06.
- 34) Prop. 1979/80:142, SFS 1980:397.
- 35) BRÅ PM 1979:4 Dobbleri, prop. 1979/80:179, SFS 1980:891—893.
- 36) SOU 1979:29 och 30.
- 37) Prop. 1980/81:92, SFS 1981:420.

- 38) BRÅ PM 1979:6 Kriminalisering av föreningar av miljön, m. m., prop. 1980/81:108, SFS 1981:469.
- 39) E 1977:03, dir. 1977:85.
- 40) Ju 1979:09, dir. 1979:118.
- 41) SOU 1978:87, prop. 1981/82:96, SkU 1981/82:38.
- 42) SOU 1980:4.
- 43) PM febr. 1980 från en arbetsgrupp med företrädare för länsstyrelsens i Stockholms län uppborgsenhet m. fl. myndigheter.
- 44) BRÅ PM 1978:7 Åtalsprövning vid vållande till kroppsskada m. m., prop. 1979/80:66, SFS 1980:107.
- 45) BRÅ PM 1981:4, se ovan under 2.1. och not 14.
- 46) BRÅ PM 1982:1 Skattebrott och skattemål.
- 47) Prop. 1978/79:80.
- 48) Prop. 1978/79:28, SFS 1978:880 och 882.
- 49) Motion (1981/82:686) om skatters och allmänna avgifters förmånsrätt vid konkurs, LU 1981/82:19, rskr 172.
- 50) Lagen (1970:741) om statlig lönegaranti vid konkurs. I februari 1982 var basbeloppet 17.800 kr.
- 51) Direktiv är under utarbetande. Frågan om avskaffande av skatteprivilegiet torde komma att behandlas i samband med denna översyn.
- 52) Prop. 1978/79:161, SFS 1979:489.
- 53) 77 a § uppborgslagen. Jfr. om ansvarsgenombrott JuU 1980/81:21 s. 25 ff.
- 54) 48 a § lagen (1968:430) om mervärdesskatt, 30 a § lagen (1959:552) om uppborg av vissa avgifter enligt lagen (1981:691) om socialavgifter samt 27 a § lagen (1959:92) om förfarandet vid viss konsumtionsbeskattnig.
- 55) Utredningen (Fi 1973:01) om säkerhetsåtgärder m. m. i skatteprocessen.
- 56) Ds Ju 1981:3 Ekonomiska sanktioner vid brott i näringsverksamhet (baserad på Ds Ju 1978:5 Företagsböter — En kartläggande undersökning av korporativt ansvar och Ds Ju 1979:10 Företagsböter — förslag till lagtexter). Prop. 1981/82:142. JuU 1981/82:53.
- 57) Prop. 1980/81:17, SFS 1980:865.
- 58) Prop. 1980/81:8, LU 1980/81:23, SFS 1981:774.
- 59) Lagstiftningsåtgärder mot piratkopiering i videobranchen har dock medtagits i en presentation av regeringsåtgärder mot ekonomisk brottslighet (prop. 1981/82:100 bil. 5 under 2.5.4.; förslag om höjt straffmaximum och ändrade åtalsregler, prop. 1981/82:152, har antagits av riksdagen och trätt i kraft den 1 juli 1982). Detsamma gäller förslag till skärpta straffbestämmelser på förbudsområdet inom konkurrenslagstiftningen. Skärpningen där hänför sig till anbuds-kartellförbudet och bruttoprisförbudet. Även straffskalorna ändras i skärpande riktning. Konsumentskydd brukar inte inbegripas i denna kategori av lagstiftningsåtgärder; et skäl härtill är säkert att andra sanktioner än straff där främst kommer i fråga.
- 60) Prop. 1981/82:100 bil. 5 avsnitt 2.5.5.
- 61) Ju 1977:04.
- 62) Den senaste fasen i det mångåriga utredandet av frågan om förvandlingsstraffet är en inom justitiedepartementet utarbetad promemoria (Ds Ju 1981:24) med förslag att göra förvandlingsstraffet fakultativt istället för, som nu, formellt obligatoriskt vid betalningsunderlåtelse samt att införa en avgift vid försummad bötesbetalning.